

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
САМАРҚАНД ДАВЛАТ ЧЕТ ТИЛЛАР ИНСТИТУТИ

М.Б.БЕГМАТОВ

“ZEITUNGEN IM DEUTSCHUNTERRICHT”

Чет тили дарсларида газета материалларидан фойдаланиш бўйича
лицей ва коллеж талабалари учун
ўқув-услубий қўлланма

Самарқанд-2016

Бегматов М.Б. Чет тили дарсларида газета материалларидан фойдаланиш бўйича лицей ва коллеж талабалари учун ўқув-услубий қўлланма- Самарқанд: СамДЧТИ нашри. 2016. __- бет.

Лицей ва коллеж талабалари учун ўқув-услубий қўлланма. Ўқув-услубий қўлланмадан лицей ва коллеж талабалари ҳамда илмий тадқиқотчилар ҳам фойдаланишлари мумкин.

Масъул муҳаррир: филология фанлари номзоди,
СамДЧТИ доценти ***Н.Элмуродов***

Такризчилар: филология фанлари номзоди,
СамДЧТИ доценти ***Примов Б.Я.,***

филология фанлари номзоди,
СамДУ доценти ***Нурмуҳаммедов А.Н.***

Сўзбоши

Лицей ва коллеж талабалари учун ўқув-услубий қўлланма. Ўқув-услубий қўлланмадан лицей ва коллеж талабалари ҳамда илмий тадқиқотчилар ҳам фойдаланишлари мумкин.

Ушбу қўлланма қуйидаги қисмлардан ташкил топган. Мутахассисликка (тил ва адабиётга) оид матнлар;

1. Тилшунос олимларнинг газета тили ҳақидаги фикр-мулоҳазалар
2. Газета услубининг ўрганилиши
3. Чет тили таълимида газета материалларидан фойдаланишнинг ўрни ва аҳамияти
4. Газета материалларини таржима қилиш
5. Газета сарлавҳасининг ўзига хос хусусиятлари
6. Хулоса

Ушбу услубий қўлланма талабаларнинг немис тили бўйича билим ва кўникмаларини янада мустаҳкамлашга хизмат қилади, уларнинг мустақил ишларига яқиндан ёрдам беради.

Қўлланмани тайёрлашда республикаимиз ва хорижий мамлакатларда (хусусан Германияда) чоп этилган кўпгина адабиётлардан фойдаланилди.

КИРИШ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Абдуғаниевич Каримов ижтимоий тараққиётнинг миллий модели ҳақида гапириб, шуни таъкидлаган эдики, “Билимдон, профессионал жиҳатдан саводли ҳамда ғайрат-шижоатли шахсларни, Ўзбекистон мамлакатининг чинакам ватанпарварларини тарбиялай оладиган, уларни буюк миллий маданиятнинг улкан маънавий мероси билан бойита оладиган, жаҳон фани ва маданияти дурдоналаридан баҳраманд эта оладиган мамлакатгина, миллатгина буюк келажакка эришиши мумкинлигини ёддан чиқармаслик лозим [1: 260]. Бу борада “ Юксак умумий ва касб ҳунар маданиятига, ижодий ва ижтимоий фаолликка, ижтимоий-сиёсий ҳаётда мустақил равишда мўлжални тўғри ола билиш маҳоратига эга бўлган истиқлол вазифаларини илгари суриш ва ҳал этишга қодир кадрларнинг янги авлодини шакллантиришга йуналтирилган кадрлар тайёлаш миллий дастури ишлаб чиқилди [2: 35]. Шунинг учун ҳам ушбу дастурни амалга ошириш жараёнида фаннинг роли, шубҳасиз ҳамма бу ерда фаннинг муҳимлиги умумий ва амалий тилшунослик соҳасига бориб тақалади.

“Чет тилларни ўрганишни ташкил қилишнинг амалдаги тизимини таҳлил этиш шуни кўрсатмоқдаки, таълим стандартлари, ўқув дастурлари ва дарсликлар замон талабларига, хусусан, илғор ахборот ва медиа-технологиялардан фойдаланиш борасидаги талабга тўлиқ жавоб бермаяпти. Таълим асосан анъанавий услубларда олиб борилмоқда. Таълим тизимининг барча босқичларида чет тилларни узлуксиз ўрганишни ташкил қилиш, шунингдек, ўқитувчилар малакасини ошириш ҳамда замонавий ўқув-услубий материаллар билан таъминлаш янада такомиллаштирилишини тақозо этади. Умумий ўрта, ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларининг ўқувчилари ва ўқитувчиларини чет тиллар бўйича дарсликлар ва ўқув-услубий

комплекслар билан таъминлаш, уларни белгиланган муддатларга риоя этилган ҳолда қайта нашр этиш лозим” [Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қароридан].

“Zeitungen im Deutschunterricht”. Чет тили дарсларида газета материалларидан фойдаланиш бўйича ўқув-услубий қўлланма ҳам ана шу талабларни маълум даражада бажариш мақсадида тайёрланди. Таъкидлаш керакки, газета – публицистик услуби нутқда мавжуд булган функционал услубларнинг асосийларидан биридир. Бу услубнинг асосий функциялари информация (хабар) бериш ва таъсир этиш вазифалари ҳисобланади. Бунда газета сарлавҳаларини роли ва аҳамияти бениҳоя каттадир, улар ҳал қилувчи вазифаларни бажариб келади.

Газета тили ва услубининг структурал-семантик ўзига хос хусусиятларини тадқиқ қилиш унинг асосини ташкил этади. Ушбу мавзу тилшуносликда газета тилининг ўрганиш даражасини, сарлавҳаларнинг структура ва маъно жихатдан турларини аниқлаш орқали очиб берилади

Маълумки, тилшуносликда газета тили, услуби, газета сарлавҳаларини тадқиқ қилиш долзарб масалалардан ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан газета сарлавҳаларининг структурал-семантик ўзига хос хусусиятларини, газета материалларини дарс жараёнида ва дарсдан ташқари тадбирларда фойдаланиш усуллари очиб беришни мақсад ва вазифа қилиб қўйилган.

ТИЛШУНОС ОЛИМЛАРНИНГ ГАЗЕТА ТИЛИ ҲАҚИДАГИ ФИКР-МУЛОҲАЗАЛАРИ

Газета ва журналларга хос тил услуби, бошқа бадиий ва илмий адабиётга хос бўлган тил услубларидан тубдан фарқ қилади. Бу ҳол газетанинг асосий оммавий - ахборот воситаси сифатида бажараётган вазифасига мослаштириб танлаб олинадиган махсус тилниг ифода воситаларидан эканлигини билдиради. Қисқа муддатда газетхонга энг сўнги янгиликларни етказишга интилиш коммуникатив характерида ҳам, уларнинг тилдаги ифодасида ҳам ўз аксини топади. Газета кўп сонли турли- туман ўқувчиларга мўлжалланиб, улар диққатини ўзига тортиши керак. Газетанинг бирламчи-вазифаси хабар етказувчи вазифасидир, бошқаси эса таъсир ўтказувчи вазифаси билан секин сиқиб чиқарилаётгани сабабли газета тили ва услуби публицистик услубнинг алоҳида бир кўринишига айланиб бормокда. Бироқ, газета чоп этилишининг махсус шартлари, яъни вақт тиғизлиги, чоп этилаётган материалларга стилистик ишлов бериш имкониятларининг йўқлиги, мавзуларнинг такрорланиши, хилма-хиллиги, чегараланганлиги публицистик услубнинг соддалаштирилишига, стандартлаштирилишига ва маълум лексик пасайтириш ҳолларига олиб келади. Стандарт мавжудлиги эса газета нутқига хос бўлган газета штампларини туғдиради. Газетанинг бир нечта вазифалари мавжуд:

1) Ахборот бериш. 2) Ёритувчи. 3) Тарбиявий. 4) Ташкилотчилик.

Бу вазифалар турли усулларда амалга оширилади. Вазифаларнинг ҳар бири берилаётган хабарга ўзининг стилистик хусусиятларини қолдиради. Бироқ, газетанинг асосий тарғибот – ташвиқот вазифаси ўз аксини тил услубида топиб, ҳамма матнларда намоён бўлади. Немис газеталаридаги хабарларга хос тил немис адабий тил тизимида тарихий из қолдириб, бир қатор умумий белгиларга эга. Бу белгилар даврдан

даврга ўзгариб, алоҳида газета ва публицистика жанрига хос бўлган кўпгина белгиларга ҳам эгадир.

М.Д. Гальперин [11:378] газета услубини нутқнинг функционал услубларидан бири сифатида кўрсатиб, уни икки турга ажратади:

1) Газета услубининг мағзи бўлган хабар, сўз боши, эълонлар.

2) Публицистика жанрининг бир кўриниши бўлган газета мақолалари.

А.А.Кулаков газета тили ва услубининг муайян хусусиятларини алоҳида нутқ услубига бирлаштириш мақсадга мувофиқ эмас деб ҳисоблайди. Уларнинг фикрича, “услуб тушунчаси жанр тушунчасининг ўрнида ишлатилади, чунки газета саҳифаларида тилнинг турли услубий тизимлари акс эттирилади. Бироқ, газета жанрида ишлатиладиган тил воситалари тизими турлича бўлишига қарамай газета услуби нутқнинг бошқа услублари орасида бир қатор умумий белгилари билан фарқ қилади”[12:293]. Газета хабарлари одатда тез тайёрланиб, тез ўқилади. Шунинг учун, журналист учун ҳам, газетхон учун ҳам такрорланадиган ва аста-секин газета штампига айланадиган лексикани ишлатиш осон. Шундай қилиб, газета услуби хусусиятларидан бири такрорланадиган сўз ва ибораларнинг мавжудлигидир.

Маълумки, Буюк Британияда бир юз йигирмага яқин ҳафтанинг олти кунда ва якшанба куни чиқадиган газеталар мавжуд. Мамлакат бўйлаб тарқатиладиган газеталар адади ўн беш миллион нусхада, якшанба куни чиқадиганлари эса ўн етти миллиондан зиёддир. Ҳар бир кишига газеталар тақсимланиши жиҳатидан Буюк Британия Швециядан кейин дунёда иккинчи ўринни эгаллайди.

Ташқи кўриниши ҳам таққослаганда шуниси аниқ бўладики, немис миллий газеталари юқорида кўрсатиб ўтилган икки гуруҳга бўлинади. Немис «сифатли» газеталари ўзининг кўзга ташланадиган

жиддий оҳанги, ўртача ҳажмдаги сарлавҳалари ҳамда кичик ҳажмдаги тасвирлари билан ажралиб туради. Оммабоп газеталари эса, йирик, бутун биринчи саҳифани эгаллайдиган сарлавҳалар, қисқа хабарлар, ранг-баранг оҳанг ва суръатларнинг кўплиги билан фарқ қилади.

Нашриётлардаги маълумотлар шуни кўрсатадики, «сифатли»лик ва «оммабопли»лиги белгиларида сезиларли фарқлар бор. Биринчи турдаги газеталар ўқувчилари сонига йирик, ўрта ва қисман кичик давлат вакиллари, «оммабоп» газеталар ўқувчилари сонига эса, асосан малакали ва ярим малакали ишчилар, яъни камроқ даромади мавжуд аҳоли қатлами киради.

Газеталарнинг бирламчи вазифаси ахборот тарқатиш, ҳозирги кунда янада тарғибот қилиш, таъсир ўтказиш вазифаси билан боғланиб бормоқда. Газеталарда маълумот етказишнинг махсус усуллари мавжуд. Уларнинг кўпчилиги анъанавий бўлиб қолган бўлса-да, баъзилари фақат муайян миллий хусусиятларга эга. Е.В.Розеннинг [13:77] таъкидлашича, немис тилидаги газеталар ҳажми жиҳатидан жуда улкандир. Миллий кундалик газета ўз ичига 14 саҳифадан 32 саҳифагача бўлган ҳажмни олади. Бу йирик ахборот манбасини бутунлигича кўриб чиқиш учун жуда банд бўлган немислар вақт ажратиши қийин. Шунинг учун, улар таклиф қилинган матнларни танлаб қабул қилади. Оммавий газеталар эса нима бўлганда ҳам газетхон диққатини жалб этиб, ўз таъсирини ўтказиб келади. Шунинг учун, нашриётга бўлган қизиқиш, унинг адади ва ниҳоят, унинг мавжудлигига боғлиқ. Шу сабабдан, ахборот материали тескари пирамида шаклида тузилади. Унга мувофиқ, берилаётган далил ва хабарларни, уларнинг муҳимлиги камайиш тартибида берилиши керак. Энг асосий вазифа материалнинг кириш қисмига юклатилади. Абзацнинг муҳимлиги нашриёт томонидан газета ташқи кўринишини тузишда ажратиб кўрсатилиши зарур. Бунинг учун қуйидаги воситалар

ишлатилади: шрифтли ва график воситалар, кириш қисми одатда кичикроқ бўлгани ёки бўялган шрифт билан ёзилиб, унинг ёзилиши ҳажми асосий колонка кенглигидан каттароқ бўлиб, кўпинча икки томонидан колонкага солинади. Таъкидлаб ўтишимиз керакки, Немис журналистика хусусиятларига кўра, кириш қисми Wo? Was? Wer? Wen? Wie? саволларига жавоб бериши зарур. Одатда охирги бетларда чоп этиладиган тўлиқ хабарнинг мазмуни билан қисқача таништириши керак.

Информацион хабарнинг ажралмас қисми-мақоланинг сарлавҳасидир. Агар биринчи абзац хабарнинг жуда сиқик кўриниши бўлса, мақоланинг сарлавҳаси яна бир марта сиқилган кириш қисмидир. Хабарни беришда ва газетхоннинг уни қабул қилишида бу «икки карра сиқилган кўриниш» аҳамиятсиз эмас.

Немис журналистикаси тўғрисидаги дарсликларда газеталар қуйидагилардан иборатлиги кўрсатилган: хабар (Nachricht), нашриёт мақолалари (Zeitungsartikel), спорт хабарлари ва реклама. Газетада яна мутахассис муаллифларнинг мақолалари, кўнгил очар материал, карикатура ва газетхонларнинг муҳаррирга хатлари (Korrespondenz) бўлиши мумкин. «Информацион» сўзи немис газеталарига хос эмас, унинг ўрнига “news” сўзи ишлатилади. «Янгиликлар» газеталарда ишлатилганда эса хабар маъносида келади.

Газеталар ўз хабарларига газетхонларни турли график шаклдаги воситалар ёрдамида ҳам жалб қиладилар. Турли хил шрифтлар газетхонларни бир кўз югуртирганда қизиқтириб ўзига тортади ва бу саҳифаларда бошқа воситаларнинг бўлиши, материалларнинг саҳифаларга (бетларга) бўлиниб берилиши, ҳамда фотоматериал, карикатураларнинг қўлланилиши шулар жумласидандир.

Уларнинг кўпчилигини нафақат газета услубида, балки нутқнинг бошқа услубларида ҳам учратиш мумкин. Бироқ, уларнинг пайдо

бўлиш эҳтимоллиги турлича. И. В. Арнолд таъкидлаганидек, “газета лексикасининг сон- сифат тахлили шуни кўрсатадики, унда атоқли отлар - топоним, антропоним, муассаса ва ташкилотларнинг номлари ишлатилиш фоизи юқори экан. Газета тилига хос бўлган белги бу ундаги ижтимоий сиёсий атамалар, байналминал ва янги сўзлар (неологизмлар) нинг кўп ишлатилишидир” [5:76-77].

ГАЗЕТА УСЛУБИНИНГ ЎРГАНИЛИШИ

Газета матнларини газетхонлар учун тушунарли қилиш, сонлаштириш мақсадида, газета луғатида нафақат тўғри маъноли сўзлар ишлатиш билан чегараланиб қолмай, балки бу турдаги матнларда кўплаб омоним, синоним, антоним ва кўп маъноли сўзлар, фразеологизмлардан ҳам фойдаланиш ҳолларини учратиш мумкин. Бу ўринда С.Атхамова [6:195-196], А.Сайфуллаев [14:42-43], М.Саидова [15:19-21], Б.Юлдашев[17:182-186]ларнинг ишларини кўрсатиб ўтиш мумкин.

Буларнинг ҳаммаси газета тилини хилма-хиллигини таъминласа-да, газетхонларга чет тилдаги матнларни тушунишини қийинлаштиради. Уларнинг маъноси контекстда намоён бўлади.

Полисемантик сўзларга эквивалент топишда жуда эҳтиёт бўлиш керак, чунки уларнинг маъноси ва маъно бўёқдорлиги жуда минимал бўлиши мумкин. Кўп маъноли сўзлар ўртасидаги фарқ кенг доирани ташкил этиб, улардан баъзиларининг алоқалари узилади. Газета тилининг яна бир хусусияти- бу синонимларнинг кўп ишлатилишидир, кўпинча турли мамлакатлар учун хос бўлган реалияларни ёритиш учун, битта тушунчани ифодаладиган синонимлар ишлатилаверади.

Юқорида айтганимиздек, газета услубининг ўзига хос хусусияти бу оммавий - сиёсий луғатнинг кенг доирада ишлатилишидир. Табиийки бу ерда бўлиниш ва чегараланишлар бўлиб, уларни асосан қуйидаги тематик гуруҳларга бўлиш мумкин. Тинчлик учун кураш, миллий озодлик учун кураш, касаба уюшмалар ва иқтисод, келишувлар, анжуманлар ва ташрифлар. Ҳар бир гуруҳда кўп учрайдиган сўзларни танлаб олинишини кўрсатиш мумкин, бунда сўз туркумларига алоҳида эътибор бериш лозим, масалан:

Артикл. Умумий қоидаларга биноан артикл ўзбек тилига таржима қилинмаса-да, газета матнларида у баъзан семантик вазифага эга

бўлиб, гапни тўғри тушуниш учун катта аҳамиятга эгадир. Айниқса, бу нарс атоқли отлар олдидан ноаниқ олмош вазифасида келадиган ноаниқ артиклга тегишлидир.

От. Газета матнлари билан ишлашда, отларни ўзбек тилига таржима қилишда сони мос келмайдиган отларга дуч келишимиз мумкин. Таъкидлаш жоизки, немис тилида уларнинг сонидан қатъий назар ўзбек тили нормаларига мувофиқ таржима қилинади.

Феъл. Равиш маъноли феъллар. Немис тилида айна бир пайтда иккита, яъни биттаси ҳаракат, иккинчиси эса, ҳаракат белгиси, сабаби, натижаси ёки бажарилиш вазиятини ифодаловчи маънони бирлаштирувчи феъллар кўп учрайди. Уларнинг кўпчилиги немис тили луғат бойлигининг ажралмас қисми бўлса, қолганлари луғатга энди кириб келмоқда. Матбуотда улар айнақса тез-тез учрайди.

Одатда, тўлиқ тушуниш ва адекват таржимага феълларнинг лексик ва грамматик алмаштиришлар натижасида эришилади. Равишдош феъллар кўпинча ҳаракатнинг бир ҳолатдан бошқа ҳолатга ўтишини ифодалаш учун ишлатилади. Равишдош феъллар ёрдамида тасвирлаш ўзига хос ифодали, таъсирчан кучга эга бўлади. Ўзбек тилида екпрессия ҳаракат тезлиги, алмаштириш, равиш ёки эргаш гап кўшиш орқали амалга оширилади. Зарурат туғилса, сўз туркумини алмаштиришдан ушбу мақсадда фойдаланилади.

ЧЕТ ТИЛИ ТАЪЛИМИДА ГАЗЕТА МАТЕРИАЛЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ

Газета қўшимча ўқув материалларининг асосий қисмини ташкил этади. Чет тили дарсларида газета материалларидан тизимли равишда фойдаланиш ўқувчиларга ўқув материалларини ижтимоий-сиёсий ҳаётнинг долзарб масалалари билан боғлаб ўрганишда яқиндан ёрдам беради. Ўқувчилар тили ўрганилаётган мамлакат билан яхшироқ танишиши орқали уларнинг умумий билим доираси кенгаяди.

Таълим жараёнида газета материалларидан фойдаланиш республика ҳукумати томонидан қўйилган умумтаълим ва тарбиявий вазифаларни амалга оширишда чет тили ўқитувчисининг имкониятларини кенгайтирувчи омилларидан бири бўлиб ҳисобланади. Талабаларда ватанпарварлик туйғуларини шакллантиришда, халқаро ҳаёт воқеаларига қизиқишни оширишда чет тилидаги газета материалларидан фойдаланишнинг аҳамияти бениҳоя каттадир.

Газета материаллари билан ишлаш жараёнида чет тили ўқитувчиси олдида қуйидаги мақсад ва вазифалар қўйилади: Умумтаълим мақсадлари: талабаларнинг умумий билим доираси кенгайиб боради, улар мамлакатимизда ва чет элларда юз бераётган воқеаларни қарама-қарши қўйиш ва баҳолашга ўрганиб борадилар, тили ўрганилаётган мамлакат билан яхшироқ танишадилар.

Тарбиявий вазифалар: газета материаллари ўқитувчига талабаларда байналминаллик ва ватанпарварлик туйғуларини тарбиялашга ёрдам беради.

Амалий мақсадлар: чет тилида чиқадиган газеталарни ўқий бошлаган талабаларда чет тилидаги матнларни таржима қилмасдан тушуниш малакалари ҳосил бўлади.

Маълумки, умумтаълим мактаблари, академик лицей ва касб-хунар коллежларининг ўқувчилари чет тили дарсларида газета

материаллари билан ишлашга имкон яратадиган ўқув тайёргарлигига эгадирлар. Чет элларда нашр қилинадиган газета ва журналларда қизиқарли, ёшлар ҳаётини акс эттирувчи ахборотларни кўплаб учратиш мумкин. Ўқувчилар бу ахборотларни билишга қизиқадиладар. Шу билан бирга уларнинг чет тили фанига қизиқишлари ортиб боради. Юқорида қайд қилинган чет тилидаги газета ва журналлар мактаб, академик лицей ва касб-ҳунар коллежларининг чет тили марказларидан жой олса, мақсадга мувофиқ бўлар эди. Чунки бу газета ва журналлардаги хилма-хил материаллардан ҳар хил конференцияларда, кўргазмалар тайёрлашда, деворий газеталарда ва тил марказларида олиб бориладиган мунозараларда фойдаланиш мумкин.

Бизнинг фикримизча, газета билан ишлашни уч босқичга бўлиш мақсадга мувофиқдир. Дастлабки босқичда дарслар шундай ташкил этилиши керакки, ўқитувчи томонидан танлаб олинган газета ва журнал материалларида ўқувчилар тушунмайдиган сўзлар жуда кам бўлсин. Ана шу босқичда ўқувчиларга тили ўрганилаётган мамлакатларда чиқариладиган газета ва журналлар ҳақида гапириб беришни, шу газета ва журналлардан намуналар кўрсатишни тавсия этамиз.

Иккинчи ва учинчи босқичларда газета ва журналлардан олинган матнлар ўқилади ва улар ўзбек тилига таржима қилинади. Айрим тушунилиши қийин бўлган сўз ва иборалар, фразеологик бирликлар ўқитувчи томонидан таржима қилиниб, уларнинг маънолари очиб берилади, қўлланилиши тушунтирилади. Ана шундан кейин режа асосида матннинг мазмунини сўзлаб бериш тавсия этилади. Кейинги дарсларда талабалар шу хилдаги матнларни мустақил равишда ўқиб, таржима қилиб, саволларга жавоб топадилар, режа асосида матннинг мазмунини сўзлаб берадилар.

Талаба биринчи марта чет тилидаги газетани қўлига олар экан, дастлаб у газета сарлавҳаларига дуч келади. Бизнинг фикримизча, сарлавҳалар билан ишлаш, уларнинг маъносини тўғри англаб етиш муҳим роль ўйнайди. Сарлавҳа бизга берилаётган хабарнинг энг муҳим компонентларидан биридир. Шу сабабдан у катта аҳамиятга эга. Сарлавҳалар оддий матнга қараганда бошқачароқ грамматик ва стилистик қоидаларга бўйсунди.

Сарлавҳалар сифатида кўпинча фразеологизмлар ишлатилиши мумкин. Бунда фразеологизмлар тўғри ва кўчма маъноларда келиб, сарлавҳанинг аҳамиятини янада оширишга хизмат қилади.

Шуни таъкидлаш керакки, газета билан ишлаш жараёнида изчиллик жуда катта аҳамият касб этади. Бу нарсани маълум тизим асосида, мавзуларнинг ўз ўрнида қўлланилишига амал қилиб ташкил этиш лозим. Умумтаълим мактаблари, лицей ва коллеж талабалари учун қуйидаги мавзулар тавсия этишимиз мумкин:

Тинчлик учун кураш

Халқаро алоқалар

Халқаро бирдамлик

Миллий озодлик ҳаракати

Конференциялар, анжуманлар

Ҳар бир мавзу устида ишлаш сўз ва ибораларнинг маъзини чақишдан бошланади. Бунинг учун аввал шу мавзуга оид сўз ва иборалар доскага ёзилади, уларнинг таржимаси айтилади, бу сўз ва иборалар хор бўлиб такрорланади.

“Тинчлик учун кураш” (Friedenskampf) мавзуси бўйича қуйидаги сўз ва ибораларни тавсия этиш мумкин:

Der Frieden – тинчлик

Die Freundschaft – дўстлик

Kämpfen – курашмоқ

Die Verhandlungen – музокаралар

Der Grundgedanke – асосий ғоя

Erzielen– эришмоқ

Die Friedenstaube –тинчлик кабутари

Ана шундан сўнг “ Friedenskampf ” мавзусига оид газета мақолалари танлаб олинади. Газета мақоласи ўқитувчи томонидан ўқиб берилади. Масалан:

“Jemand macht das Rennen” Бу фразеологик бирлик Л.Е.Бинович ва Н.Н.Гришин[луғат:1:379]лар томонидан яратилган “Немисча-русча фразеологик луғат” да берилган бўлиб, “спорт мусобақаларида ғолиб чиқмоқ” маъносини беради. Бу фразеологик бирлик олинган мақолада волейбол бўйича ўтказилган мусобақа ҳақида гапирилади.

Газета ва журнал материаллари устида ишлаш жараёнида мавзу танлаш жуда катта аҳамият касб этади. Биз хилма-хил мавзуларни тавсия этишимиз мумкин:

Die internationale Solidarität

Der Friedenskampf

Die nationale Befreiungsbewegung

Die internationale Beziehungen

Die Verträge, Konferenzen usw

Танланган мавзу бўйича сўз ва иборалар устида ишлаш ўқитувчидан катта маҳорат талаб қилади. Шу мақсадда хор бўлиб ўқиш, эшитиш мосламалари орқали эшитиш, сўзларни кўргазмалар куруллар асосида такрорлаш ва ёд олиш каби ишларни амалга ошириш тавсия этилади. “ Internationale Beziehungen ” мавзуси бўйича қуйидаги сўзлар устида юқоридаги машқларни амалга ошириш мумкин.

Die Beziehung

Die Delegation

Das Gespräch

Ankommen
Das Treffen
Das Gipfeltreffen
Der Besuch
Die Verhandlungen
Die Zusammenarbeit

Шундан сўнг “Die Zeit (Hamburg)”, “Berliner Zeitung (Berlin)”, “Junge Welt (Berlin)” газеталаридан олинган мақолалар асосида немисча нутқни тинглаб тушунишга, оғзаки нутқ кўникмаларини янада ривожлантиришга, немис тилидан она тилига оғзаки ва ёзма таржима қилиш малакасини такомиллаштиришга оид хилма-хил машқлар бажаришни тавсия этамиз.

Газета устида ишлаш ўқувчиларнинг дунёқарашини шакллантириш воситаларидан биридир. Газета ва журналлар материаллари асосида турли тадбирлар амалга ошириш борасида анчагина тажриба орттирилди. Ана шу тажрибани ҳисобга олиб, ўқувчиларнинг чет тилларига бўлган қизиқишларини шакллантириш мақсадида дарс жараёнида ва синфдан ташқари ишларда турли тадбирларни амалга оширишда газета ва журналлар материалларидан мунтазам равишда фойдаланиб келинмоқда. Бундай материаллар устида ишлашнинг ранг-баранг шакллари тавсия этиш мумкин: савол-жавоблар, оғзаки ёки ёзма ҳикоя қилиш, сурат ёки манзарани тасвирлаб бериш ва ҳакозо. Шунингдек, газета-журнал материалларини уйда мустақил ўқиш ҳам тавсия этилади. Тарбия масалаларини ёритиш учун ҳам матбуот материалларидан фойдаланишнинг аҳамияти каттадир. Улар ўқув жараёнини жонлантиради, уни мазмунли қилади ва ўқувчи дунёқарашининг шаклланишига ёрдам беради. Материални танлаш матн мазмуни ва

тилига қараб аниқланади. Газета билан ишлашни фронтал, яъни ҳамма бирга ишлайди ҳамда индивидуал, яъни ҳар бир ўқувчи алоҳида топшириқ олади, ҳолатларда ўтказиш мумкин. Материал танлашда лексиканинг контекстда такрорланишига, материалнинг тарбиявий характерга эга бўлишига эътибор бериш шарт. Матнни қисқартириб, қўшма гапларни содда гаплар билан алмаштириб, қийин лексикани ўқувчиларга таниш бўлган синонимлар билан мослаштириш керак.

Газета билан ишлаш турли хил методлар билан олиб борилади: Ўқитувчи хабарни товуш чиқариб ўқийди, ўқувчилар уларни таржима қилишлари керак. Ўқитувчи хабарни ўқиб, ўқувчилардан хабар формасини қисқартириб, унинг қисқача мазмунини айтиб беришни талаб этади. Ўқувчилар хабарни синфда оғзаки айтиб бериш учун тайёрлашади, унинг қанчалик тушунганлигини ўқитувчи томонидан берилган саволлар орқали билиб олиш мумкин. Тингланган матнни тўғри ва тескари сўз тартибини ўзгарган ҳолда англаб олиш, матнга ёзма ва оғзаки саволлар тузиш ва уларга жавоб бериш ва бошқалар.

Газета материалларини қўллашдан аввал ўқитувчи ўқувчиларга Германияда нашр этиладиган газета ва журналлар ҳақида маълумот бериши керак. Немис тили ўқитувчилари учун “Die Zeit (Hamburg)”, “Berliner Zeitung (Berlin)”, “Junge Welt (Berlin)” ва бошқа газеталар алоҳида қизиқиш уйғотишини таъкидлаб ўтиш лозим.

Чет тили дарсларида газета материалининг кенг кўламда қўлланилиши ўқув жараёнини реал ҳаёт билан яқинлаштиради, чет тилини эгаллашнинг кераклиги, муҳимлиги ва аҳамиятини таъкидлайди. Дарснинг тематик йўналишига қараб, матбуотдан танланган матнлар турли хил масалаларни ечишда, шунингдек, таржима малакаларини мустаҳкамлашда, фаол сўз бойлигини тўлдиришда, оғзаки нутқ нормаларини эгаллашда қўлланиши мумкин.

Ўқувчи газета билан ишлашни шундай тайёрлаши керакки, унда ўқувчилар камроқ тил қийинчиликларига дуч келсин, уларнинг тил топқирлиги ўссин ва камроқ таржимасиз ва шунга ўхшаш ишлар олиб борсин (янги сўзларни ёдлаш, таржима қилинган ибораларни ёзиш, таржимани бадиий қайта ишлаш ва бошқалар). Газета билан ишлашда диалог ўтказиш ҳам мақсадга мувофиқ ҳисобланади:

- Hast du eine deutsche Zeitung?
- Ja, ich habe eine deutsche Zeitung. Sie heisst “Junge Welt”.
- Erscheint diese Zeitung täglich oder einmal in der Woche?
- Diese Zeitung erscheint dreimal in der Woche.
- Wessen Organ ist diese Zeitung?
- Die Zeitung “Junge Welt” ist Organ der Jugendorganisation Deutschlands.
- Liest du gern die Informationen über Wissenschaft und Technik?
- Ja, ich lese gern die Informationen über Wissenschaft und Technik.

Ҳар доим бир тилли, тематик жиҳатдан қайтариладиган материал билан ишлашга интилиш керак. Масалан, бир дарсда мамлакатга чет эллик меҳмонлар делегациясининг келиши ҳақидаги хроник хабарни ўқиш, бошқасида расмий шахс ташрифи, давлат раҳбарининг расмий қабули тўғрисида, келгуси дарсда – ёшларнинг ишлаб чиқаришдаги, қишлоқ хўжалигидаги ишлари, конституция ва бошқалар тўғрисида. Газета материали устида ишлаш ўқувчилар билим доирасининг кенгайишига, уларнинг онгини ўстиришга, ўрганилаётган тил малакаларини эгаллашга ва шу тилда ўз фикрини билдиришга, мустақил фикрлашга ёрдам беради.

Ўқувчилар машғулотларда газета орқали ўрганилаётган мамлакатларнинг географияси, тарихи, адабиёти, санъати, маданияти, фан ва техникаси ютуқлари тўғрисида ҳам анча нарсаларни билиб

оладилар. Бу мавзуларни ўрганиш жараёнида ўқувчилар газетадан фойдаланадилар ва тили ўрганилаётган мамлакат ҳақида билимларини кенгайтирадилар, улар билан ўзаро дўстлашишга ҳаракат қиладилар.

ГАЗЕТА МАТЕРИАЛЛАРИНИ ТАРЖИМА ҚИЛИШ

Маълумки, информатив таржима маълум бир маълумотларни етказиш асосий вазифаси бўлган таржимадир. Бундай таржима турига мактублар таржимаси, реклама таржимаси, газета ва журналлар таржимаси киради. Информатив таржиманинг асосий вазифаси ўқувчига адабий - эстетик таъсир қилиш эмас, балки маълум бир маълумотларни етказишдир. Информатив маълумотни сакловчи матнларга илмий, ижтимоий-сиёсий характердаги материаллар киради. Шунингдек, буларга биз детектив хикояларни, саёхатлар тасвири, очерклар ва шунга ўхшаш информатив маълумотни ўзида сакловчи матнларни киритишимиз мумкин. Информатив ва адабий таржималарга бўлиниш оригиналдаги матннинг ўзида сақлаётган вазифасига асосланади.

Сарлавҳалар газета хабарининг энг муҳим таркибий қисми ва таъсир воситасидир. У газетхоннинг диққатини мақоланинг энг муҳим ва энг қизиқ томонларига жалб қилади. Кўп ҳолатларда мақоланинг тўлиқ моҳияти очилмасдан қолади ва газетхонни берилаётган маълумот билан яқиндан таништиришга ундайди. Сарлавҳалар таржимаси одатда алоҳида қийинчилик туғдиради. Бу нарса тил хусусияти, тил нормаларининг бузилиши ва қисқартмаларнинг кенг ишлатилиши, ҳамда махсус тиниш белгиларга боғлиқдир.

Германия матбуоти ривожланишининг асосий сабаби уларнинг ўзига хос хусусиятига қараб, қийинчилик туғдирадиган сарлавҳаларнинг ёрқин стилистик белгиларга эга эканлигидадир. Немис газеталарида сарлавҳа белгиловчи ролни ўйнайди. Унинг асосий

вазифаси газетхоннинг эътиборини жалб этиш, уни ҳайратда қолдириш ва иккиламчи вазифаси эса маълумотни газетхонга етказишдир.

Бундай йўналишда иш олиб бориш натижасида хориж матбуотида ўзининг ўта таъсирчан лексик ва грамматик воситалари билан характерланидиган газета сарлавҳаларнинг услуби ишлаб чиқарилган. Одатда сарлавҳалар телеграф тили шаклида ёзилади, яъни максимал даражада сиғими кичрайтирилган ва иккинчи даражали семантик унсурлар тушириб қолдирилган ўта қисқа фразалардан ташкил топган. Шу билан бирга тушуниш осон бўлиши учун кўп ишлатиладиган сўзлар ва оддий грамматик шакллардан ташкил топган сарлавҳалар яратилади. Сарлавҳаларнинг лексик-грамматик хусусиятларини ва уларни таржима қилиш усуллари кўриб чиқиш лозим.

Демак, немис газета сарлавҳаларини таржима қилишда ўзига хос ёндашувни талаб қилар экан. Эллиптик конструкцияларнинг одатий ишлатилиши сарлавҳаларнинг сиғимини ва динамикасини яратиб беради. Агар сарлавҳада образлилик мавжуд бўлса, у ҳолда матнни таржима қилиш олдидан уни ўқиб чиқиш ва унинг матндаги маъносини аниқлаш талаб этилади. Шундан сўнггина биз сарлавҳада образлилик элементларини таржимада сақлаб қолишга ҳаракат қиламиз. Кўп ҳолларда сарлавҳанинг қизиқарлилигини оширишга қаратилган элемент мавжудки, сарлавҳа ўзининг ахборот бериш вазифасини йўқотади ва хабарда мавжуд маъносини бермайдиган даражада бўлиб қолади. Бундай ҳолларда сарлавҳадаги сўзлар сонини унинг матнидан маъно берувчи сўзларни олиб сарлавҳага қўшиш лозимдир.

Хулоса қилиб айтганда, сарлавҳаларни таржима қилишда аввал унинг матни билан чуқур танишиш керак, мақсад сарлавҳани тўғри, аниқ ва тушунарли қилиб таржима қилишдир. Немис газеталаридаги

матн ўзига хос қолипи, сиғимининг кичиклиги ва сарлавҳалар таркибидаги сўзларнинг образлилиги билан ажралиб туради.

Газета тилини ўқитиш ҳозирги глобаллашув жараёнини бошдан кечираётган дунёда табора катта аҳамият касб этмоқда. Замон билан ҳамнафас бўлиб яшашни талаб қилаётган жамиятимизда, фан ва техника, ижтимоий ва халқаро муносабатлар ривожланиши, эски услублардан воз кечиб ва янги-янгиларини ишлаб чиқариб, уларни амалиётда қўллаш заруратини туғдирмоқда. Ушбу услублардан бирининг, яъни чет тили ва таржима амалиётини ўргатиш дарсларида газета ва ундаги материаллардан кенг фойдаланиб, улардаги матнлар билан танишишни ва ишлай билишни ўргатиш алоҳида аҳамиятга эга. Ўзбекистон Жаҳон ҳамжамиятига шахдам қадамлар ила кириб борар экан, жаҳондаги ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий вазиятдан бохабар бўлиш зарурати мамлакатимиз фуқаролари учун муҳим вазифага айланиб бормоқда. Бу вазифани эса дунё мамлакатларида чоп этилаётган газеталарни ўқиш орқали амалга ошириш мумкин. Шундай экан, чет тилини ўрганаётган талабалар ўша тилдаги матбуот материаллари ёритган воқеаларни тушуна олиш ва қолганларни хабардор қила олиши шартдир.

Асл нусхадаги газета матнларини ўқишда пайдо бўладиган жараённи биринчи навбатда лексик - грамматик қийинчиликларни бартараф этиш билан бошлаш керак. Матнни тўғри тушунишга воқеа содир бўлган мамлакатдаги сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий аҳволдан ёки миллатга хос бўлган сўзлардан (реалиялар) дан бехабарлик тўсиқ бўлиши мумкин ва бундай ҳолатларда изоҳлар муҳим рол ўйнайди.

Газета матнлари таржимаси устида ишлашнинг илк босқичи матнни ўқишнинг асосий шакли овоз чиқармасдан ўқишдир, чунки кейинги босқичда, яъни қийинчиликларни бартараф этишда матнни бир неча бор овоз чиқариб ўқиш ва баъзи сарлавҳаларни, гап ва ҳатто

абзацларни таржима қилиш тавсия этилади. Бу жараёнда таржиманинг ўрни ҳақида алоҳида тўхталишимиз керак.

Юқорида зикр этилганидек, газета матнлари билан ишлашнинг асосий мақсади уларни овоз чиқармасдан ўқиб, матнни таржимасиз малакаларини ривожлантиришдир, чунки, айнан шу малакалар газетхонларнинг фикрини матн мазмунида жамлаш ва ундан маълумот олишга йўл очади. Ўқитиш жараёни бошида мураккаб бўлмаган чет тилидаги газета матнларини танлаб, аммо сўзларини билмасдан ҳам тушуна олиш мумкин деган ишонч ҳосил қила олиш лозим. Матн ўқиладиганда ҳамма сўзларни билишга эътибор бермасдан тушунишга ҳаракат қилинади. Матнни қисмларга бўлиш мақсадга мувофиқ эмас, чунки у матн композициясини бузиб, маълумот беришга ҳалақит беради. Бироқ, агар матн жуда катта бўлса, ундаги баъзи асосий мазмунга таъсир ўтказмайдиган абзацларни қолдириб кетиш тавсия этилади. Илк ишлар бажарилиб бўлингандан сўнг, матнни яна бир бор кўриб чиқиш фойдадан ҳоли эмас, чунки бу нарса мазмунни бирламчи илғашда пайдо бўладиган индивидуал қийинчиликларни аниқлашга ёрдам беради.

Матн устида ишлаш уни талқин қилиш билан тугайди. Бунга воқеанинг ижтимоий аҳамияти, унинг сабаби ва мақсади, одамлар ҳаракатига изоҳ, ўқилган материал ҳақида хулоса ва газета хабари ҳақида фикрларни киритиш мумкин. Юқорида кўрсатилганлардан қуйидаги босқичларни газета материаллари билан ишлаш жараёни босқичлари деб кўрсатишимиз мумкин:

Ўқишгача:

1. Матн мазмунидан ва иш мақсадидан хабардор бўлиш.
2. Баъзи сўзлар, грамматик модел ва сўз бирикмаларини алоҳида кўриб чиқиш. (Лексик ва грамматик кўринишдаги қийинчиликларни бартараф қилиш учун).

Ўқигандан сўнг:

1. Ўқилган материални тушунганлик даражасини аниқлашга ва матн мазмунини тўлиқроқ ўзлаштиришга қаратилган машқларни бажариш.
2. Ўқилган материал асосида ижодий характерга эга вазифаларни бажариш.

Матнни тўғри тушуниш муайян мамлакатдаги сиёсий аҳволдан ёки миллатга хос бўлган сўзлар (реалия) дан беҳабарлик матнни тушунишга тўсиқ бўлиши мумкин. Бу ҳолда ўқитувчи изоҳлари муҳим аҳамият касб этади.

Газета матнларини ўрганишнинг асосий шарти овоз чиқармасдан ўқишдир. Овоз чиқариб ўқишдан тилнинг график тизимини ўргатишдагина фойдаланиш тавсия этилади. Бироқ, бу овоз чиқариб ўқишдан бутунлай воз кечиш керак дегани эмас. Биринчи босқичда баъзан матнни таржимасиз тушуниш малакаларни ривожлантиришдир. Айни шу малакалар газетхонларнинг фикрини матннинг мазмунида жамлаш ва ундан маълумот олишга йўл очади. Ўқитиш жараёнининг бошида мураккаб бўлмаган хорижий тилдаги газета матнларини танлаб талабаларда сўзларни билмасдан ҳам тушуна олиш мумкин деган ишонч ҳосил қилдириш керак. Улар ўқиётган матнни ҳамма сўзларини билмаса-да, тил тахмини воситасида нотаниш сўзларга эътибор бермасдан тушунишга ҳаракат қиладилар. Матнни қисмларга бўлиш мақсадга мувофиқ эмас, чунки у матн композициясини бузиб, маълумот олишга ҳалақит беради. Лекин матн жуда катта ҳажмда бўлса, ўқитувчи талабаларга ундаги баъзи асосий мазмунга путур етказмайдиган абзацларни қолдириб кетишни ҳам тавсия қилиши мумкин.

Илк ишлар амалга оширилгач, матнни яна бир бор кўриб чиқиш фойдадан холи эмас, чунки бу ҳол мазмунни бирламчи илғашда пайдо

бўладиган индивидуал қийинчиликларни аниқлашга ёрдам беради. Ўқиб тушунилган матнни текшириш турини машқлар бажариш орқали амалга ошириш мумкин. Матн устида ишлаш уни талқин қилиш билан тугайди. Бунга воқеанинг ижтимоий аҳамияти, унинг, сабаби ва мақсади одамлар ҳаракатига изох, ўқилган матнга хулоса ва газета хабари тўғрисидаги фикрларни киритиш мумкин.

Демак, газета матнлари ҳамда ахборот материаллари билан ишлаш борасида қуйидагиларни кўрсатса бўлади:

1. Баённинг лўнда сиқик ифодаланиши-газетанинг ахборот қисмига ортиқча сўзларни ишлатмасликка ҳаракат қилиш (албатта бири-бири билан бўлган муносабатни ифодалашнинг ягона воситаси бўлган сўзларни ортиқча деб бўлмайди).
2. Атамалар ва номенклатура (муассаса, давлат органлари, лавозим номлари ва у ёки бу маросимларни ифодаланиши). Таржимон бу ҳолда ўз тилида уларни ишлатиш анъаналарига мувофиқ иш тутаяди, айти пайтда оригинал тилидаги ортиқча атамалардан воз кечади.
3. Узун, мураккаб таржима жараёнида ноаниқлик ва чалкашлик мақсадга номуносиб бўлган гаплар синтаксисида намоён бўлиб, уларни қисмларга бўлиб таржима қилиш ҳам мумкин (газета матнлари учун илмий матнлардан фарқли ўлароқ бўлинган гаплар табиийроқ кўринади).

Таржиманинг назарий ва илмий нуқтаи назаридан турли сиёсий партия, йўналиш ҳамда ижтимоий гуруҳлар қизиқишларини ифодаловчи газеталар ўртасида стилистик фарқлар ҳам яққол намоён бўлади. Бу ҳол талабаларга дарс давомида алоҳида таъкидланиб ўтилиши керак. Ҳар қандай газетанинг асосий вазифаси албатта янгиликдан кишиларни хабардор қилиш. Лекин савол туғилади, янгиликнинг ўзи нима, немис тилидаги янгиликни ўқиб тушуниш учун нималар қилиш лозим.

Қуйида биз шулар ҳақида фикр юритамиз ва газета материали билан ишлашнинг бир усулини тушунтириб ўтишга ҳаракат қиламиз. Биринчидан, мисол тариқасида турли хил газеталардан турли 12 хилдаги мақолаларни оламиз ва уларнинг сарлавҳаларини олиб, сарлавҳасиз қолдирамиз. Контекстидан ажратиб олинган сарлавҳаларни тўплаб бир варақга аралаш ҳолда ёзиб чиқиб, контекстларини ўқиб, таржима қилиб бўлгач аралашиб ётган сарлавҳаларнинг матнларини топиб, тўғри ҳолда жойлаштириб чиқишни вазифа қилиб топшириш ҳам мумкин. Иккинчи бир вазифа эса дастлаб фақат 12 та сарлавҳаларни талабаларга тарқатиб, уларни таржима қилишни ва ҳар бир сарлавҳа остидаги мақоланинг нимадан иборат бўлишини қисқача муҳокама қилишни топшириш мумкин ва ҳоказо.

ГАЗЕТА САРЛАВҲАСИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Публицистика нутқда мавжуд бўлган асосий функционал услублардан бири бўлиб, ижтимоий муносабатларнинг кенг соҳаларига хизмат қилади. Ушбу услуб қуйидаги икки асосий функцияларни бажариб келади:

1. хабар, дарак бериш
2. таъсир этиш

Ана шу функциялар публицистик услубнинг вазифаларини аниқлаб беради. Публицистик услуб кенг китобхонлар оммасига ҳозирги замоннинг долзарб масалалари ҳақида хабар бериш, кишилар онгига таъсир этиб, уларни ишонтириш орқали маълум дунёқарашни шакллантириш берилаётган хабарнинг муҳимлигини таъкидлаш каби вазифаларни бажариб келади. Бунда газета ва журналларнинг аҳамияти жуда каттадир

Кейинги йиларда кўплаб тадқиқотчилар газеталарни тадқиқ қилишга диққат-эътиборини қаратиб келмоқдалар. Газета жамиятда содир бўлаётган воқеа – ҳодисаларнинг жонли жараёнларини акс эттирувчи восита ҳамда лингвистик манба сифатида намоён бўлади .

Газетага хос бўлган тил услуби бадиий ва илмий адабиётга хос бўлган тил услубидан фарқ қилади. Асосий оммавий ахборот воситаси сифатида газета қисқа муддатларда китобхонга энг сўнгги янгиликларни етказиб, коммуникативликни амалга оширади, бу нарса уларнинг тилдаги ифодасида ҳам ўз аксини топади. Юқорида қайд қилинган фикр – мулоҳазалардан келиб чиқиб, газетанинг бир қанча вазифаларни бажариб келишини алоҳида кўрсатиш мумкин:

1. Ахборот (информация) бериш
2. Маънавий – маърифий тарбия бериш:
3. Тарбиявий вазифани бажариш;
4. Ташкилотчилик вазифасини амалга ошириш.

Ушбу вазифаларнинг бажарилишида турли усуллардан фойдаланилади. Бу вазифаларнинг ҳар бири узатилаётган ахборотга нисбатан ўзининг услубий хусусиятларини кўрсатади. Газетанинг асосий тарғибот–ташвиқот вазифаси ўз аксини тил услубида топади ва матнларда намоён бўлади. Шу жиҳатдан немис газеталарига хос бўлган тил услуби адабий тил тизимида маълум даражада тарихий из қолдириб, бир қатор умумий белгиларга ҳам эга бўлади. Бу белгилар тилнинг тараққиёти натижасида алоҳида газета ва публицистика жанри сифатида шаклланади.

Шу билан бирга сарлавҳалар адабий тил умумий синтаксисидан мавжуд бўлган сўзга хос хусусиятларга эга бўладилар. Газета сарлавҳаси структурал ўзига хос хусусиятларни ифодалаб келади. Газета сарлавҳасининг структурал ўзига хослиги унинг асосий функцияларига мос равишда маълум моделлар орқали намоён бўлади. Сарлавҳаларнинг структурал моделлари қуйидагича бўлиши мумкин :

1. Сўз - Friedenskampf
2. Сўз бирикмаси - Nachrichten aus aller Welt
3. Эллиптик гап - Der erste Schnee
4. Гап - Die deutsche Delegation wurde herzlich empfangen
5. Фразеологизм - Da spielte er die erste Geige ва бошқалар

Демак, газета сарлавҳалари битта сўздан, сўз бирикмалари, эллиптик гап, тўлиқ гап, фразеологик бирикмалар, ҳикматли сўзлар, мақоллардан ташкил топган бўлиши мумкин. Ҳар қандай ҳолатда ҳам улар газета сарлавҳаларига хос бўлган вазифаларни бажариб келади .

Матн мавзуси унинг асосий ғояси таркибига киради. Сарлавҳанинг асосий вазифаларидан бири китобхонга эълон қилинаётган матннинг мавзуси ҳақида хабар беришдан иборат. Китобхон ана шу хабар орқали матннинг мавзусини англаб олади. Масалан: “Бизнинг футбол

жамоамиз бу сафар яхши ўйнамади”, „Unsere Mannschaft spielte diesmal unter Form“.

Биз педагогларнинг бурчи талабаларга газеталар билан ишлашнинг асосий услубларини сингдиришдир. Газеталарни ўқиш жараёнини биринчи навбатда асл нусхадаги матнларда юзага келадиган лексик–грамматик қийинчиликларни бартараф этиш билан бошлаш керак.

Маълумки, матнга қўйиладиган сарлавҳалар ўзига хос хусусиятларга ва структурал кўринишларга эга. Немис тилида сарлавҳаларни коммуникатив нуқтаи назардан қуйидаги ўзига хосликларни алоҳида ажратиб кўрсатиш мумкин: матннинг коммуникатив мақсадни бажаришга қаратилганлиги, матннинг мантиқий - семантик структураларда ифодаланиб келиши, ижтимоий - психологик коммуникатив вазифаларнинг акс эттирилиши кабилар.

Ҳар бир матнга қўйилган сарлавҳа тугалланган фикрни англатувчи гап ҳисобланади, у коммуникатив бирлик бўлиб, унинг мазмуни лингвистик ва лингвистик бўлмаган функционал кўрсаткичларнинг айрим хусусиятлари умумлаштирилади. Сарлавҳаларнинг хабар бериш, номинативлик ва экспрессивлик функциялари унинг лингвистик функциялари қаторига киритилади, бу функциялар тилнинг лексик-грамматик воситалари ва турли хил бирликлари орқали амалга оширилади. Сарлавҳаларнинг реклама қилиш имкониятлари эса лингвистик бўлмаган вазифаларни бажаради.

Немис тилидаги матн ва унинг сарлавҳаси ўртасидаги чамбарчас алоқани алоҳида кўрсатиб ўтиши лозим. Бунда сарлавҳанинг танланиши, унинг лексик - семантик ва грамматик таркиби жуда муҳим аҳамият касб этади. Бизга берилаётган хабарнинг энг муҳим қисмини сарлавҳа ташкил этади. Сарлавҳалар оддий матнга қараганда бошқачароқ грамматик ва стилистик қоидаларга бўйсунди. Матнга

қўйиладиган сарлавҳалар сифатида кўпинча мақолалар, ҳикматли сўзлар, фразеологизмлар ва бошқа тил бирликлари қўлланиб, сарлавҳаларнинг маъноларини кучайтиришга, уларнинг прагматик аҳамиятини оширишга хизмат қилади.

Ушбу лексик-грамматик бирликлар матнларнинг сарлавҳалари сифатида қўлланилганда уларнинг китобхонга нисбатан прагматик таъсир доираси анча кенгаяди. Бу сарлавҳалар матннинг мазмуни ҳақида маълум даражада тушунча беради, муаллифнинг тасвир этилаётган воқеа-ҳодисаларга муносабатини ифодалайди. Бу ўринда шуни таъкидлаш лозимки, юқорида қайд этилган лексик-семантик бирликлар турли хил ўзига хос бўлган хусусиятларни намоён этади. Сарлавҳаларнинг бундай ўзига хосликлари қўйидаги кўринишда намоён бўлиши мумкин: хабар бериш, аниқлик, фикрни қисқа шаклда баён қилиш, образлилик, китобхонни ўзига жалб қилиш ва бошқалар. Шунингдек, сарлавҳа орқали китобхон матннинг мазмуни ҳақида дастлабки тасаввурга эга бўладилар. Турли хил стилистик усуллар сарлавҳаларнинг янада ёрқинроқ, китобхонлар эътиборини ўзига жалб этадиган, мазмунан тегна бўлишини таъминлайдиган воситалар ҳисобланади. Ана шу нуқтаи назардан олиб қаралганда муаллиф (шоир, ёзувчи) нинг вазифаси кўзга ташланадиган, тез эсда қоладиган, китобхоннинг диққат - эътиборини тортадиган сарлавҳаларни танлашдан иборат, бу вазифани бажариш учун эса тилда мавжуд бўлган ўзига хос лексик - семантик бирликлардан унумли фойдаланиш талаб этилади. Лексик - стилистик ўзига хосликларига кўра фразеологизмлар, мақолалар, ҳикматли сўзлар сарлавҳа сифатида қўлланиш учун жуда мос келади. Бундай лексик - семантик бирликлар иштирок этган сарлавҳалар китобхоннинг диққат - эътиборини ўзига жалб эта олади, матннинг асосий мазмунини англаб етиш имкониятини яратади. Юқорида қайд қилинган бирликлар матн сарлавҳалари

сифатида ўзларининг асосий (асл) маънолари ва кўчма маъноларини ифода этиб келади.

Ана шу бирликлардан ташқил топган сарлавҳалар қисқа структурал шаклда бутун матннинг асосий мазмуни ҳақида хабар беради, бунда улар маълум коммуникатив - прагматик функцияларни бажариб келади.

Одатда сарлавҳа матннинг номланиши сифатида унинг мазмуни, маълум даражада матн билан боғлиқлиги ҳақида хабар беради. Ана шу орқали сарлавҳанинг хабар бериш функцияси амалга оширилади. Дастлаб матн маъно тузилишининг хилма-хил элементлари сарлавҳада қай даражада ўз ифодасини топишини аниқлаш зарур. Матннинг маъно тизимига ана шу матннинг асосий ғояси, дастлабки ва ривожланиб боровчи тезислар, вазиятни таҳлилий баҳолаш, матнда берилаётган хабарнинг мақсади киради. Сарлавҳаларнинг кўпчилиги матннинг асосий мавзусини ифода этади. Ушбу сарлавҳа орқали матнда келтирилаётган аниқ фактлар ҳақида хабар берилади, матнни ўқиш жараёнида сарлавҳада ўз аксини топган хабар янада аниқлашади.

Айрим сарлавҳаларда берилаётган хабарнинг қаҳрамонлари ҳақида ҳикоя қилинади. Бундай сарлавҳалар китобхонда катта қизиқиш уйғотади. Матннинг мавзуси сарлавҳада ўзининг тўлиқ ифодасини топади. Масалан: “Михаел асосий вазифани бажарди”, „Michael spielte die erste Geige“.

Юқорида келтирилган мисолда матннинг мавзуси ва унинг асосий ғояси тўғридан-тўғри ифодаланган, бу ҳақдаги хабарни китобхон осон қабул қилади. Сарлавҳа матн мавзусини ривожлантирувчи тезислардан бирини фаоллаштиради, бу - умумий мазмунни ташкил этувчи матн элементиدير. Матннинг умумий мазмунини ташкил этувчи асосий элементлардан ташқари сарлавҳани

фаоллаштирадиган иккинчи даражали элементлари ҳам мавжуд, бундай элементларга тезислар намуналари, умумий кўриниш (ҳолат) ва хабардан кўзда тутилган мақсадлар киради.

Энг аввало шуни таъкидлаш лозимки, матннинг ҳар қандай тури ҳам тугалланган фикр ифодасини беради. Бу матннинг ҳарактерли белгиларидан биридир. Унинг иккинчи белгиси компонентларининг мазмунан боғланишли ҳисобланади. Зотан, матн горизонтал чизиқда (синтагматик қатор доирасида) шаклланади ва бу жиҳатдан коммуникатив яхлитликни ташкил этади.

Шундай бўлгач, боғланганлик қуйидаги икки кўринишда воқеланади:

1. Матнда берилаётган икки ва ундан ортиқ ҳодисалар ўртасидаги боғлиқлик.

2. Ҳодисаларнинг ўзаро қоришуви натижасида шаклланган маъно бутунлигида акс этувчи боғлиқлик.

Матн, албатта, нутқимиз маҳсулоти саналади. Шунинг учун «боғланишли нутқ» тушунчаси тўғридан-тўғри матн билан алоқадордир. Матнда боғланганлик унинг компонентлари муносабатида, биринчи галда уларнинг семантик муносабатида ўз аксини топади. Семантик муносабат, ўз навбатида, икки турга бўлинади:

1. Радиал муносабат. Бунда матн компонентлари ўзаро тўғридан-тўғри боғланмай матнда ифодаланаётган умумий маъно сатҳида муносабатга киришади.

2. Тўғридан-тўғри ёки бевосита муносабат. Бунда матннинг таркибий қисмлари бир-бирига боғлиқ бўлади ва бирининг маъноси иккинчисининг таъсирида ойдинлашади. Тадқиқотлар натижалари шуни кўрсатадики, матнга қўйиладиган сарлавҳалар ўзига хос хусусиятлар ва структурал кўринишларга эга бўлади. Юқорида

билдирилган фикр-мулоҳазаларни инобатга олиб, уларни таҳлил қилиб қўйидагича хулосага келиш мумкин: Немис тилида матнга қўйиладиган сарлавҳаларни коммуникатив нуқтаи назардан қўйидаги ўзига хос хусусиятларни алоҳида ажратиб кўрсатиш мумкин:

- матннинг коммуникатив мақсадни бажаришга қаратилганлиги;
 - матннинг мантиқий-семантик структураларда ифодаланиб келиши;
- матнда ижтимоий-психологик коммуникатив вазифаларнинг акс эттирилиши ва ҳоказо;

Ҳозирги замон немис тилида матн ва унинг сарлавҳаси ўртасидаги чамбарчас алоқани алоҳида таъкидлаб ўтиш лозим. Бунда қўйидагилар алоҳида аҳамият касб этади:

1. Сарлавҳанинг танланиши;
2. Сарлавҳанинг лексик-семантик ва грамматик таркиби;
3. Сарлавҳанинг китобхон диққат-эътиборини ўзига жалб қилиш хусусияти ва ҳоказо.

Газета тилини ўрганиш жараёнида тақиқотчилар газета сарлавҳаларига алоҳида эътибор қаратадилар. Чунки сарлавҳалар билан ишлаш, уларнинг маъносини тўғри англаб етиш муҳим аҳамият касб этади. Сарлавҳа берилаётган хабарнинг энг муҳим компонентларидан биридир. Матнда у жуда катта аҳамиятга эга. Сарлавҳалар оддий матнга қараганда бошқачароқ грамматик ва стилистик қоидаларга бўйсунди .

Газета тили синтаксисини тадқиқ қилишда ҳозирги замон тадқиқотчилари газета сарлавҳаларининг структурасига кўпроқ эътибор берадилар. Маълум синтактик моделлар асосида тузилган газета сарлавҳалари тил тараққиётида умумий синтактик тенденцияларни ифодалайди. Уларнинг ичида образлилик, маълум ҳолатга баҳо бериш , прагматик функциялари алоҳида ўрин эгаллайди .

Маълумки, матнга қўйиладиган сарлавҳалар ўзига хос хусусиятларга ва структурал кўринишларга эга. Немис тилида сарлавҳаларни коммуникатив нуқтаи назардан қуйидаги ўзига хосликларни алоҳида ажратиб кўрсатиш мумкин: матннинг коммуникатив мақсадини бажаришга қаратилганлиги, матннинг мантиқий – семантик структураларда ифодаланиб келиши, ижтимоий – психологик, коммуникатив вазифаларнинг акс эттирилиши кабилар.

Ҳар бир матнга қўйилган сарлавҳа тугалланган фикрни англатувчи гап ҳисобланади, у коммуникатив бирлик бўлиб унинг мазмуни лингвистик ва лингвистик бўлмаган функционал кўрсаткичлари умумлаштирилади. Сарлавҳаларнинг хабар бериш, номинативлик ва экспрессивлик функциялари унинг лингвистик функциялари қаторига киритилади, бу функциялар тилнинг лексик – грамматик воситалари ва турли хил бирликлари орқали амалга оширилади. Сарлавҳаларнинг реклама қилиш имкониятлари эса лингвистик бўлмаган вазифаларни бажаради.

Немис тилидаги матн ва унинг сарлавҳаси ўртасидаги чамбарчас алоқани алоҳида кўрсатиш лозим. Бунда сарлавҳанинг танланиши, унинг лексик – семантик ва грамматик таркиби жуда муҳим аҳамият касб этади. Бизга берилаётган хабарнинг энг муҳим қисмини сарлавҳа ташкил этади. Сарлавҳалар оддий матнга қараганда бошқачароқ грамматик ва стилистик қоидаларга бўйсунди. Матн қўйиладиган сарлавҳалар сифатида кўпинча мақоллар, ҳикматли сўзлар, фразеологизмлар ва бошқа тил бирликлари қўлланиб, сарлавҳаларнинг маъноларини кучайтиришга, уларнинг прагматик аҳамиятини оширишга хизмат қилади.

Ушбу лексик – грамматик бирликлар матнларнинг сарлавҳалар сифатида қўлланилганда уларнинг китобхонга нисбатан прагматик таъсир доираси анча кенгайди, бу сарлавҳалар матннинг мазмуни

ҳақида маълум даражада тушунча беради, муаллифнинг тасвир этилаётган воқеа – ҳодисаларга муносабатини ифодалайди. Бу ўринда шуни таъкидлаш лозимки, юқорида қайд этилган лексик – семантик бирликлар турли хил ўзига хос бўлган хусусиятларни намоён этади. Сарлавҳаларнинг бундай ўзига хосликлари қуйидаги кўринишда намоён бўлиши мумкин: хабар бериш, аниқлик, фикрни қисқа шаклда баён қилиш, образлилик, китобхонни ўзига жалб қилиш ва бошқалар. Шунингдек, сарлавҳа орқали китобхон матннинг мазмуни ҳақида дастлабки тасаввурга эга бўлади. Турли хил стилистик усуллар сарлавҳаларнинг янада ёрқинроқ, китобхонлар эътиборини ўзига жалб этадиган, мазмунан тегна бўлишини таъминлайдиган воситалар ҳисобланади.

Ана шу нуқтаи назардан олиб қаралганда муаллиф (шоир, ёзувчи) нинг вазифаси кўзга ташланадиган, тез эсда қоладиган, китобхоннинг диққат –эътиборини тортадиган сарлавҳаларни танлашдан иборат, бу вазифани бажариш учун эса тилда мавжуд бўлган ўзига хос лексик –семантик бирликлардан унумли фойдаланиш талаб этилади. Лексик–семантик ўзига хосликларига кўра фразеологизмлар, мақоллар, ҳикматли сўзлар сарлавҳа сифатида қўлланиш учун жуда мос келади. Бундай лексик–семантик бирликлар иштирок этган сарлавҳалар китобхоннинг диққат – эътиборини ўзига жаб эта олади, матннинг асосий мазмунини англаб етиш имкониятини яратади. Юқорида қайд қилинган бирликлар матн сарлавҳалари сифатида ўзларининг асосий (асл) маънолари ва кўчма маъноларини ифода этиб келади.

Ана шу бирликлардан ташкил топган сарлавҳалар қисқа структурал шаклда бутун матннинг асосий мазмуни ҳақида хабар беради, бунда улар маълум коммуникатив – прагматик функцияларни бажариб келади.

Одатда сарлавҳа матннинг номланиши сифатида унинг мазмуни, маълум даражада матн билан боғлиқлиги ҳақида хабар беради. Ана шу орқали сарлавҳанинг хабар бериш функцияси амалга оширилади. Дастлаб матн маъно тузилишнинг хилма-хил элементлари сарлавҳада қайдаражада ўз ифодасини топишини аниқлаш зарур .

Матннинг маъно тизимига ана шу матннинг асосий ғояси, дастлабки ва ривожланиб боровчи тезислар, вазиятни тахлилий баҳолаш, матнда берилаётган хабарнинг мақсади киради. Сарлавҳаларнинг кўпчилиги матннинг асосий мавзусини ифода этади. Бундай сарлавҳаларни тилшунос олим И.В.Арнолд термини билан “мавзу англатувчи сарлавҳалар”[5: 74-75] деб аташимиз мумкин. Матн мавзуси унинг асосий ғояси таркибига киради. Сарлавҳанинг асосий вазифалардан бири китобхонга эълон қилинаётган матннинг мавзуси ҳақида хабар беришдан иборат. Китобхон ана шу хабар орқали матннинг мавзусини англаб олади. Ушбу сарлавҳа орқали матнда келтирилаётган аниқ фактлар ҳақида хабар берилади, матнни ўқиш жараёнида сарлавҳада ўз аксини топган хабар янада аниқлашади. Айрим сарлавҳаларда берилаётган хабарнинг қаҳрамонлари ҳақида ҳикоя қилади. Бундай сарлавҳалар китобхонда катта қизиқиш уйғотади . Матннинг мавзуси сарлавҳада ўзининг тўлиқ ифодасини топади. Сарлавҳа матн мавзусини ривожлантирувчи тезислардан бирини фаоллаштиради, бу – умумий мазмунини ташкил етувчи матн элементиدير.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб қуйидагиларни келтирсак бўлади: газета жанри ва услуби немис тилининг бошқа услубларидан ўзининг лингвистик, грамматик, лексик-семантик хусусиятлари билан фарқланади. Лингвистик хусусиятларига улардаги такрорланадиган сўз ва иборалар, яъни газета қолипларининг кенг ишлатилиши, ҳамда И.В.Арнолд [5:73-74] кўрсатишича унда атоқли отлар, жой номлари, муассаса номлари, ташкилот ва партиялар номларининг ишлатилиши киради. Газеталарда ишлатиладиган атамалар асосан байналминал характерга эга бўлиб, кўпинча бир хил сўзлар билан таржима қилинади. Неологизмлар ишлатилиш фоизи ҳам анча юкори бўлиб, бу неологизмлар бошқа тиллардан кириб келган сўзлар ёки янги тушунчаларни ифодаловчи сўзлардир. Уларнинг ясалиши ва тузилишига қараб немис газеталарига хос неологизмлар сўз яшаш, сўз ўзгартириш ва бошқа тиллардан ўзлаштириш каби йўллар орқали ясаладиган сўзлар гурухига бўлинади. Сўз ясалиш услуби билан ясалган неологизмлар сўз кўшиш, аффиксация, конверция ва қисқартмалар натижасида пайдо бўлган. Булардан газета услуби учун энг маҳсулдори сифатида конверция ва қисқартмаларни мисол қилиб келтирсак бўлади. Конверция усули билан феъл ва равишлардан ясалган отлар кўпчиликни ташкил этади.

Қисқартмалар немис газеталарига хос энг муҳим хусусият бўлиб, аввал улар янги пайдо бўлган атама, ташкилот, корхона номлари ва бошқа иборалар ёки сўзларни қисқартириб ишлатиш мақсадида газета материалларида пайдо бўлган, сўнгра эса кундалик тилга кириб келган сўзларни ҳам ўз ичига олади.

Сўз ўзгартириш усули ҳам глобаллашув жараёнига юз тутган дунёда жуда маҳсулдордир. Бу усул натижасида бир тилга бошқа тилдан янги сўзлар кириб келиб, улар ўзлаштирилади. Ўзлаштириш айнан ҳарфма-ҳарф, сўзма-сўз таржима қилиб ўзлаштиришдир. Бироқ,

Ўзлаштирилган сўзлар ҳар доим ҳам икки тилда тўлиқ мос келадиган тушунчаларни ифодамайвермайди. Масалан, Administration, Öffentlichkeit ва бошқалар. Лекин, кўпчилиги бир хил тушунчани ифодалаши мумкин: Computer, Display, Eskalator, Konfrontation. Газета штамплари сондан-сонга такрорланиб, бир хил шаклларда ишлатиладиган сўз, бирикма ва иборалардир. Улар ўзига хос газета услубини ташкил этиб, мақолада хабар етказишнинг анъанавий услубини намоён этади.

Немис газета сарлавҳаларини таржима қилиш ўзига хос ёндашувни талаб қилади. Агар сарлавҳада образлилик мавжуд бўлса, у ҳолда матнни таржима қилиш олдида уни ўқиб чиқиш ва унинг матндаги маъносини аниқлаш зарур. Шундан сўнггина биз сарлавҳада образлилик унсурларини таржимада сақлаб қолишга ҳаракат қиламиз. Кўп ҳолларда сарлавҳанинг қизиқарлилигини оширишга қаратилган унсурлар мавжудки, сарлавҳа ўзининг ахборот вазифасини йўқотади ва хабарда мавжуд маъносини бермайдиган даражада бўлиб қолади. Бундай ҳолларда сарлавҳадаги сўзлар сонини унинг матндан маъно берувчи сўзларни олиб сарлавҳага қўшиш лозимдир.

Хулоса қилиб айтганда, сарлавҳаларни таржима қилишда аввал унинг матни билан чуқур танишиш керак, мақсад сарлавҳани тўғри, аниқ ва тушунарли қилиб таржима қилишдир. Немис газеталаридаги матн ўзига хос қолипи, сиғимининг кичиклиги ва сарлавҳалар таркибидаги сўзларнинг образлилиги билан ажралиб туради.

Газета тили хусусиятларида грамматик, лексик, лингвистик ва стилистик хусусиятлари ҳам алоҳида аҳамият касб этади ва оддий сўзлашув ва бадий услубдан фарқ қилади. Бироқ, илмий услубга хос атамаларнинг кенг ишлатилиши ва мақсадни аниқ ва лўнда ифодалаш билан ўхшашлиги кўпдир. Аммо, газета тилида илмий тилдан фарқли ўлароқ таъсирчан воситалардан ҳам кенг фойдаланилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Каримов.И.А . Ўзбекистон иқтисодий ислохатларни чуқурлаштириш йўлида. Тошкент “Ўзбекистон “1995.
2. Каримов .И.А. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. – Тошкент” Ўзбекистон”, 1998.
- 3.Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чоратadbирлари тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори («Халқ сўзи» газетаси, 11.12.2012 й., 240 (5660)-сон)
4. Кадрлар Тайёрлаш Миллий Дастури. Тошкент 1997.
5. Арнолд И.В Стилистика современного английского языка. Л.,1988, - 76-77 с.
6. Атхамова С. Газетный заголовок как показатель авторского стиля журналиста. Тил тизими ва нутқий мулоқат. Республика илмий - амалий анжумани материаллари. Самарқанд: СамДЧТИ нашри, 2010, – 195-196 б.
7. Бегматов. М. Б, Эшонкулова, Г. Газета тилининг айрим хусусиятлари ҳақида мулоҳазалар, Тил системаси ва ҳозирги замон лингводидактикаси. Республика илмий - амалий анжумани материаллари. Самарқанд 2010, -131-132 б
8. Бегматов М. Газета сарлавҳаларнинг асосий функциялари. Тил, маданият, жамият – цивилизациялар чорраҳасида 9-халқаро илмий-амалий анжуман материаллари. Самарқанд 2012, -115-116 б.
9. Боймирзаева С. Матн мулоқот бирлиги сифатида. Тил тараққиётининг лексик ва грамматик муаммолари. Республика илмий-амалий конференсияси материаллари. Самарқанд 2012, -203-205 б.
10. Борисова И.Ф. “Коммуникативный аспект текста”. Nutq lingvistikasi. Xalqaro ilmiy nazariy konferensiya materiallari. – Samarqand: SamDChTI nashri, 2006, – 146-149 б.
11. Гальперин М.Д. Очерки по стилистике английского языка. М., 1958, -459 с.

12. Кулаков А.А. Заголовок и его оформление в газете. М., 1958, -386с.
13. Kuchibayev A.K. “Xorijiy tillarni o’rganishning kommunikativ asoslari”. SamDCHTI nashriyoti, Samarqand 2007, - 56 b.
14. Розен Е.В. На уроке-немецкая газета. М., 1974,-172 с.
15. Jalolov J. “Chet tili o’qitish metodikasi”. Toshkent: “O’qituvchi”, 1996.- 324 b
16. Safarov Sh. Xorijiy tilga o’rgatish–lingvogumanitar ta’limning bir ko’rinishi. Til va milliy madaniyat. Xalqaro ilmiy- nazariy konferensiya materiallari. Samarqand: SamDChTI nashri, 2004, - 71- 73 b.
17. Сайфуллаев А . Газета материалларини таржима қилишга ўргатиш . Таржима жараёни ва хорижий тилларини ўқитишнинг долзарб муаммолари . Республика илмий –назарий конференция материаллари . Самарқанд : СамДЧТИ:нашри , 2006,- 42-43б
18. Саидова . М Прагматическая установка вопроса заголовка в газетном тексте. Хорижий тил таълимининг когнитив – прагматик тамойиллари. Республика илмий-амалий анжумани материаллари- Самарқанд: СамДЧТИ, 2007, -19-21. б.
19. Турниёзов Н . Матн лингвистикаси, маърузалар матни , Самарқанд, 2004, -96 б.
20. Юлдашев Б. О фразеологизмах-заголовках в узбекском языке. Труды СамГУ, Вопросы фразеологии, вып. I4, Самарканд, 1979, 182-186с.

Луғатлар

1. Бинович Л.Е., Гришин Н.Н. Немецко-русский фразеологический словарь. М., 1975, -656 с.

МУНДАРИЖА

Кириш	4
Тилшунос олимларнинг газета тили ҳақидаги фикр- мулоҳазалар	6
Чет тили таълимида газета материалларидан фойдаланишнинг ўрни ва аҳамияти	13
Газета материалларини таржима қилиш	20
Газета сарлавҳасининг ўзига хос хусусиятлари	27
Хулоса	37
Фойдаланилган адабиётлар	39

